

A Boldogasszony Anyánk egy ismeretlen változata.

E régi hazafias és vallásos érzelmeket kifejező versünk hosszú időn át csak templomi ének gyanánt szerepelt. A figyelem akkor terelődött rá, mint költői alkotásra, amikor *Tárkányi Béla* megírta ismeretes költeményét. A különféle irodalomtörténetek és irodalomtörténeti értekezések csak általánosságban tettek említést keletkezésének idejéről, szerzőjét azonban nem törekedtek megállapítani. Ezekben az írásokban már keletkezésének korára nézve is több tévedés fordul elő, s a tekintélyre hivatkozó tudományos eljárás méltán kompromittálja. Az eredeti költemény felkutatása és pontos adatok megállapítása sokáig késett.

Elsőnek *Perényi József* piarista tanár vállalkozott, hogy a szép egyházi ének keletkezésének korát és szerzőjét kiderítse. Tanulmánya a „Katólikus Szemle” 1929. évi IV. füzetében és különlenyomatban is megjelent. Alapos és széles filológiai készültséggel tette vizsgálat tárgyává írásának idejét és íróját. Kutatásainak eredménye azonban már megjelenéskor sem elégszítette ki a hozzáértőket. Keletkezésének korául az 1797. évet későinek tartották, szerzőjéül pedig Szentmihályi Mihály egri kanonokot több nyomós ok alapján nem akarták elismerni, és átírónak vélték. A kérdés tudományos vizsgálatára és eldöntésére azonban egyideig senki sem vállalkozott.

1938-ban jelent meg azután Pannonhalmán egy fiatal bencés értekezés: *Szoszna Demeter György kéziratos énekeskönyve (1714—15). Irtá: Gacs B. Emilián O. S. B.* Ez a munka a pannonhalmi kolostor egy értékes egyházi énekeket tartalmazó kéziratos kötetének teljes ismerete és felhasználása alapján készült, és ráért a Boldogasszony Anyánk keletkezése kérdésének tisztázására. Míg Perényi a rendelkezésre álló eredeti források hiánya miatt a problémával éppen csak foglalkozni tudott, addig ez a tanulmány széles alapon, alapos készültséggel és tárgykörében való teljes tudományos jártassággal a lehető legközelebb vitte a megoldáshoz. Ezt a Szoszna-féle kéziratos énekeskönyvben fennmaradt és eddig legrégebbnek tekinthető Boldogasszony Anyánk énekszövege tette lehetővé. A teljes bizonyosság még mindig nem állapítható meg, de a legszélesebb körben folytatott kutatás és összevetés alapján a szép ének keletkezését, illetőleg első írásba foglalását az 1710—1720. évek közé tehetjük. Szerzőjét nem lehet határozott biztonsággal megnevezni, de sok belső és külső mozzanat alapján Lanesics Bonifác bencés szerzetesre lehet következtetni.

Ezt a kort és szerzőt illető eredményt a szerencés és hozzáértő kutató a Boldogasszony Anyánk reánk maradt *kilenc* szövegének egybevetéséből állapította meg. (Tárkányi feldolgozása a tizedik változat.) Perényi József irodalmi hagyatékában azonban maradt egy hat éneket tartalmazó énekgyűjtemény, és ebben a Boldogasszony Anyánkról szóló ének. Ez a füzet, úgy látszik, értekezése megjelenése után jutott hirtokába. A *Boldogasszony Anyánk e változatáról sem az ő, sem pedig Gacs értekezése nem tesz említést.* E kis gyűjtemény korát megállapíthatjuk a nyomtatás évről, de összeállítóját és

a nyomtatás helyét nem. Legjellegzetesebb vonása a Gacs könyvében felhozott változatokkal szemben az, hogy míg ezekben csaknem kivétel nélkül *két* sorra következik a refrén, ebben végig *három* sorra. E tekintetben közel van hozzá a Szentmihályi-féle változat, de ez tartalmát tekintve már az első versszakban meglehetősen eltér a mi ismeretlenünktől származótól. A többiek közül legközelebb áll a Szoszna-féle énekhez. Ebben azonban két sorra következik a refrén. Van mégis egy verselésben mutatkozó jelenség, amely azt jelzi, hogy az eddig ismeretlen énekszöveg később keletkezett. Ugyanis töredékben megállapítható a versfejekbe rejtett Bonifacius név. A Szoszna-féle szöveg ezt hiány nélkül tartalmazza, míg a többi nem. A most ismertetett énekszöveg eme verskezdő betűi ezt a szót adják: Bonifs! (Egyéb változatok: Bonfcs, Bonsfc.) Ebből is látszik, hogy a Gacs értékezésében először kiadott eredetinek rövidített alakjában előforduló egyik, eddig ismeretlen szövegváltozata ez az ének. Az átdolgozó 10 versszakot 6-ra vont össze, a bibliai vonatkozású részt teljesen elhagyta és a versszakokat harmadik sorral bővítette ki. Az ilyen rövidítés a többi változatnál is előfordul. Jellemző továbbá a -ról ragnak -rúl alakja. Ez a ragnahasználat a kilenc változat közül csak a Szoszna-féle versben olvasható, továbbá az 1793-ban megjelent Váci énekeskönyvből vett idézetben. Ez is a Szoszna-féle eredetire utal, akár a versfők kezdőbetűi.

A kis gyűjtemény nyolc oldalon hat egyházi éneket tartalmaz. Magassága 15,5, szélessége pedig 10 cm. Az ü betűt az u-ra helyezett o betűcske jelzi, az s f-szerű betű. Az énekek előtt csak a másodiknál fordul elő Ad Not: Üdvöz légy tengernek &c. A címlap beosztása a következő:

Szép hat új

ÉNEKEK.

Első

Üram Jézus! édes Jézus, &c.

Második.

Üdvöz légy Kristusnak drága Szent Teste, &c.

Harmadik.

Bóldog Asszony Anyánk, &c.

Negyedik.

Életének hajója Istennek Szent &c.

Ötödik.

Oh melly sok idők folytaig szomorkodik, &c.

Hatodik.

Siess óh Jézusom Samaritáusom, &c.

Hármas, magyar rajzmotívumokat feltüntető négyzet alakú keretben a keresztben függő Megváltó alakja látható.

Nyomtatt: 1766-dik Esztendőben.

A negyedik oldal tetején kezdődő és a következő lapra is átterjedő eddig ismeretlen és prózaszerűen nyomtatott szöveg a következő:

Harmadik.

1.

Boldog Asszony Anyánk régi Nagy Pátronánk, nagy inségben lévén tekintsél mi reánk, ki valál eleint nekünk kegyes Dajkánk: Magyar-Országról Pannóniáról, ne felejtkezzél-el árva Magyarokról.

2.

Oh Atya Istennek kedves szép Leánya, Kristusnak Szent Anyja, Szent Lélek Mátakája, meg-térőknek kegyes Párfogója: Magyar-Országról Pannóniáról, ne felejtkezzél-el árva Magyarokról.

3.

Nyisd-fel az egeket sok kiáltásinkra, hajtsd-le füleidet sok óhajtasinkra, tégy méltóvá bennünk régi grátiánkra: Magyar-Országról Pannóniáról, ne felejtkezzél-el árva Magyarokról.

4.

Imé ládd mint kérünk, bününkbul ki-térünk, te hozzád óhajtván szívbül mi könyörünk, engesztelő szókkal néked így éneklünk: Magyar-Országról Pannóniáról, ne felejtkezzél-el árva Magyarokról.

5.

Fordíts-el Hazánkról ennyi sok inséget, kárvallást, háborút, minden irigységet, mellyben torkig uszunk, nyerj már békességet: Magyar-országról Pannóniáról, ne felejtkezzél-el árva Magyarokról.

6.

Sirnak és könyveznek sok árvák szemei, zokognak özvegyek keserves szívei, Hazának lakosi, és az ő hivei: Magyar-Országról Pannóniáról, ne felejtkezzél-el árva Magyarokról.

Ez az énekszöveg teljesebbé teszi a Gacs könyvében olvasható s a Boldogasszony Anyánkra vonatkozó gyűjteményt. Nyilvánvaló, hogy ez a most ismertetett ének korábban keletkezett vers után készült. Habár csupán változat, eléggé folyamatos ritmusával és új alakjával gyakorlott átdolgozóra enged következtetni. Ez eddig éppoly ismeretlen, mint az első költője. Egyéb-ként érdekes példa az énekekkel és dalokkal kapcsolatosan a vándorlás közben történő változtatásokra.

Agárdi László.

„Ne sírj pajtás, ne könnyezz” — kezdetű népdalunk történetéhez.

Mennyi idő alatt népszerűsödhetik el egy műdal oly mértékben, hogy aztán mint közzsájon, a nép ajkán élő valóságos, tehát ismeretlen, névtelen szerzőtől származó népdal jeltekezzék s mint ilyen emlegessék, jegyezzék föl és közöljék? Ma a rádió, fejlett színházi és zenei élet korában: máról holnapra. Régebben természetesen sokkal lassabban, jóval hosszabb idő, évek, sőt évtizedek multán. Az elnépszerűsödés gyorsabb vagy lassúbb üteme ma is és régebben is sok mellékes, külső, kísérő körülménytől is függ és függött. De általában véve mégis a műdal költői szépsége, benső hatóereje, művészi értéke az az alkotó elem, mellyel a műdal elnépszerűsödése egyenes arányban áll. Bizvást elfogadható tétel az, hogy a rövid idő alatt elnépszerűsödött műdal rendszerint művészi alkotás.

Az igazi és a műnépdal gyors és könnyű összekeverésének szemléletes példájául ismerteti Horváth János: *A magyar irodalmi népiesség Faludítól Petőfiig* című kitűnő művében (115—116. l.) a *Ne sírj pajtás, ne könnyezz* kezdetű dalunk történetét. Ezt a költeményt Orosz Adám egri egyházmegyei áldozópap írta 1828-ban. Nyomatásban először 1831-ben jelent meg *A ro-nagló testvér* címmel a Koszorúban. Négy évvel később már mint Szatmár tájékán a köznép között is ismeretes dalról emlékezik meg róla ifj. Szabó József a Társalkodóban, a népdalról szóló értekezésében. A költemény címe itt már kifejezőbb is és népiesebb is: *A haldokló testvér*. Am az értekező a szövegben már érezhetően valami műdalszerűséget is, mert fölveti a kérdést, vajjon nem valamelyik ismert író műve-e? Kérdésre a szerkesztő felel is: szerzője Orosz Adám. E dal különben valóban népszerű lehetett s a népdalkultusz korában csakugyan népdallá vált, — fejezi be a dal történetének ismertetését Horváth János.

Ez adatokból az következik, hogy az Orosz Adám költeménye hét év alatt már szinte valóságos népdallá népszerűsödött. Az akkori viszonyok között gyorsan, szinte a szelek szárnyán. Túlzás nélkül használható a kifejezés, mert a Szabó adatánál jóval korábban, 1831-ben, tehát a nyomtatásban megjelenés évében már találkoztunk vele, mint népdallal.

Nevezetesen az *Aglája* című Kelemen János szerkesztésében és kiadásában Kolozsvárt megjelent évkönyv 1831-i negyedik kötetében (66—67. l.) „közöltetik” a következő költemény:

BÜCSÜ-SZÓ

Ne sírj Ninám, ne könyez (sic)!

Életünknek képe ez,

Ne sírj, ha tudodra lesz,

Hogy engem a sír fedez.

Esztenedeje laukadok,

Mint a virág hervadok —

Érzi szívem minden ír

Számomra már csak a sír.

Itt a holtak mezején
Egy új sírban nyugszom én.
Melyik az én halmom itt,
Sír-kereszttem megtanít.

Rósa virít mellette
Azt a hűség ültette,
Sz kassz egyet s emlékezz,
Hogy életünk képe ez.

Mond meg az ifjúságnak,
Ne higgyen a világnak
Osa'fa volt az s lenni fog —
Isten hozzád, légy boldog! —

(aláírva): közöltetik — —

Közöltetik — természetesen mint népdal, amelyiket az évkönyv valamelyik olvasója, barátja küldött be. Honnan, mely vidékről, sajnos megállapítani nem lehet. Ismerve azonban az Aglája olvasókövét (az előfizetők — többnyire literátus emberek — névsorát mindenik évfolyamban a kor szokása szerint kinyomtatta a szerkesztő), bizvást állíthatjuk: Erdélyből. Talán a Szatmárral érintkező Sziágyságból. És pedig „közöltetik“, már mint népdal 1831-ben, amikor a Koszorú még csak mint Orosz Adám szerzeményét, mint műdal közölte. Vagyis a költemény csakugyan nagyon hamar, keletkezése után három évre már elnépszerűsödött, népdallá vált. Ha t. i. csakugyan Orosz Adám szerzette 1828-ban. Elnépszerűsödött kéziratból, eleven közvetítéssel oly hamar, hogy a szöveg nyomtatásban megjelentekor már Erdélyben is ismeretes *népdal*. Amit azonban Csajághy, úgy látszik, nem tudott, nem is sejtett, különben ő is oda írta volna: népdal.

Felmerülhet az a költemény elnépszerűsödése szempontjából különben nem lényeges kérdés, hogy vajjon melyik nyomtatott szöveg az első, az Aglájáé-e, melyre Méhes Sámuel királyi könyvbíró 1831. augusztus 2-án adta meg az engedélyt, hogy *Nyomtattassék* — ki, — vagy a Koszorúé? Véleményem szerint az akkori sajtóviszonyok között az egyazon évben megjelenő két közlés között összefüggés, hatáskapcsolat nem tételezhető fel. A két közlés párhuzamos ugyan, de független egymástól. Nem lehetséges, hogy Csajághy csak azért adta volna közre, hogy az Aglája névtelen közlőjére rápirítson. De az is, hogy az Aglája névtelen költője a Koszorú szövegét adaptáltatta volna. Egyiknek sem volt erre fizikai ideje és lehetősége.

Megállapítható azonban, hogy az Aglája szövege népiesebb, mint a Csajághy közölte eredeti, kivéve a címet. (*A vonagló testvér — Búcsú-szó*. Igazában véve egyik se népies. Az elsőben a vonagló szó nem az, a másodikban az erőtlen összetett szó almanach-ízű.) Az Aglája első sorának *Ninám*-ja ugyan erősen személyesítű és műköltőre utal, de a továbbiakban egyszerűbben, népiesebben perog a költemény. P. o.

Koszorú

1. vsz. 2. sor: Mindnyájunknak köz sors ez
„ „ 4. „ Hogy eugen *sírhan*t fedez
2. „ 1. „ Két hete, hogy hervadok
3. „ 3. „ Melyik az én hantom itt
4. „ 2. „ Ezt a hűség ültette
„ „ 3. „ Szakíts egyet...
„ „ 4. „ Hogy élted jelképe ez

Aglája

Életünknek képe ez
Hogy engem a *sír* fedez
Esztendeje lenkadok
Melyik az én halmom itt
Ezt a hűség ültette
Szakassz egyet...
Hogy életünk képe ez.

Kristóf György.

Egy felvidéki hetilap két elfelejtett cikkírója.

Az *Irodalomtörténet* hasábjain Gulyás Pál nemrég hosszabb cikkben hívta fel a figyelmet az írói álnévek változatos sokféleségére, megválasztásuk ezerféle módjára.¹ A magyar írói álnéveknek ez az érdekfeszítő seregszámoló készlet arra, hogy az 1848-as idők két előtérben álló publicistájának, Hunfalvi Pálnak és Hunfalvi Jánosnak a kassai *Képesűjság* hasábjain kifejtett munkásságára emlékeztessünk; a Hunfalvi-testvérek cikkeinek nagyrésze nem saját nevükön, hanem „3“, illetve „5“ számjellel aláírva jelent meg és talán ez a különös „álnév“ is hozzájárult ahhoz, hogy hírlapirodalmunk történetében az őket megillető helyet nem foglalhatták el.

Az 1848. január 1-én indult *Képesűjság* (eredetileg *Abrázolt Folyóirat*) magábanvéve is fordulóponthoz jellel a magyar sajtótörténetben. Ez volt az első hazai képes hetilap; a néhány évvel előbb indult angol, francia és német képes újságok mintájára nemcsak cikkeket, hanem képeket is közölt az aktuális eseményekről. Érthető, hogy 1848. mozgalmas tavaszán ez a vidéki városban megjelenő lap országos jelentőségre tett szert: a pesti újságok is elismerően méltatták a szerkesztőnek és kiadónak, Werfer Károly kassai nyomdatulajdonosnak úttörő érdemét.² Werfer Károly szerencsésen választotta meg munkatársait. Lapja újszerűségének és céltudatos vezetésének eredménye volt, hogy az 1848. ápr. 29-én megjelent 18. számban bejelentette: „Hunfalvi Pál és János tudor urak kegyesek voltak megígérni, hogy lapunkat tudós dolgozataikkal ezután is ékesíteni fogják.“ Azért „ezután is“, mert már ebben a számban megjelent egy-egy cikk Hunfalvi Pál, illetve Hunfalvi János aláírásával. Másfél hónap múlva pedig, a június 10-én megjelent 24. számhoz mellékelve külön „Tudósítást“ hozott a *Képesűjság*, amelyben Hunfalvi Pál adja tudtára a folyóirat közönségének, hogy rendes munkatársul szegődik Werfer lapjához. Elhatározását azzal indokolja, hogy a kizárólag Pestről irányított irodalmi és politikai élet veszélyeket rejt magában. A közvélemény meghamisítását jelentené, ha azt kizárólag a főváros csinálná és a vidéket nem juttatná szóhoz. Pedig már-már itt tartunk. „Budapesten kívül nehéz magyar lapot fenn tartani; nehéz nem azért, mivel Pest szint'oly hatalmas mint Párizs; hanem inkább azért, mivel a magyar társadalmi és irodalmi állás nem az még, melyet a magyar állam igényel.“ „Werfer Károly Képes Újsága — folytatja Hunfalvi — látszott alólírtnak és Hunfalvi Jánosnak azon lehető útul, melyen a vidéki közlöny szüksége némiképp kielégíthetőnk.“

Azonban az április 29-i bejelentés és a június 10-én megjelent „Tudósítás“ között egyetlen egy cikket sem találunk folyóiratunkban; amely Hunfalvi Pál vagy Hunfalvi János nevével volna jegyezve. Június 10. után is összesen csak kétszer találjuk egy-egy cikk alatt Hunfalvi Pál nevé, Jánosét pedig egyszer sem. A nagyhangú bejelentések tehát üres ígérettel kápráztatták

¹ Az írói álnévekről. *Irodalomtörténet*, 1941. 153–161. l. — Ugyanattól: *A bibliográfia kézikönyve*. Bp., I. köt. 1941. 182–192. l.

² Dezsényi Béla: *Az első magyar képes hetilap*. Magyar Könyvszemle, 1940. 17–35. l.

volna az olvasókat? Összesen négy cikk miatt írta volna meg Hunfalvi Pál szépen fogalmazott külön tudósítását? Nem. Még akkor is a névtelen vagy az álneves cikkek között kellene keresnünk a két jövőű kismárki akadémiai tanár első nagyobbvonalú publicisztikai kísérleteit, ha erre határozott adatunk nem volna. De ilyen határozott adatuink is van. Már említettük, hogy a június 10-i tudósítás után két cikk alatt látjuk Hunfalvi Pál nevét; ez a két cikk egymás folytatása, mindkettő „Pénz és hitel“ címmel jelent meg a jún. 24-i és júl. 1-i számokban. Ha e két cikket elolvassuk, kiderül, hogy már az első cikk is folytatás: előzménye a jún. 17-i 25. számban jelent meg „Pénz és tőke“ címen. E cikket aláírás helyett „3“ számmal jegyezte szerzője. Most azután nyilvánvalóvá válik, hogy a 3. számmal jelzett valamennyi megelőző cikk is Hunfalvi Pálé; külső bizonyítókra alapított megállapításunkat belső, stílusbeli és tárgyi egyezés is tökéletesen igazolja. De a 3-as számmal kezűnkre szolgáltatja Hunfalvi János álnevét is: ő ugyanis szintén számmal, az „5“ számjeggyel jegyzi cikkeit. A cikkek tárgya ebben az esetben is igazolja a szerző azonosságát. Különbösen is, számot aláírás helyett a Hunfalvi-testvéreken kívül más nem használ a lapban. Abban, hogy éppen a 3. és az 5. számokat választották, része lehet annak is, hogy Pál keresztneve három. Jánosé öt betűből áll.

Ezek szerint Hunfalvi Pál cikkei a következő számokban jelentek meg: ápr. 29. 18. sz. (Május elsőjére 1848. Aláírás: Hunfalvi Pál.) Máj. 6. 19. sz. (Vezércikk. Aláírás: 3.) Máj. 20. 21. sz. (Vigyázzunk. Aláírás: 3.) Máj. 27. 22. sz. (Mult és jelen. Aláírás: 3.) Jún. 3. 23. sz. (Szabad-e szerényen kérdezni? Aláírás: 3.) Jún. 17. 25. sz. (Pénz és tőke. Aláírás: 3.) Jún. 24. 26. sz. (Pénz és hitel. Aláírás: Hunfalvi Pál.) Júl. 1. 27. sz. (Pénz és hitel. Aláírás: Hunfalvi Pál.) Hunfalvi János cikkei: ápr. 29. 18. sz. (Futólagos tekintet történelmünkre. Aláírás: Hunfalvi János.) Máj. 6. 19. sz. (A szerb petíció. Aláírás: 5.) Máj. 13. 20. sz. (Országvédelem. Aláírás: 5.) Máj. 20. 21. sz. (Legközelebb feladatunk. Aláírás: 5.) Máj. 27. 22. sz. (Országvédelem II. Aláírás: 5.) Jún. 3. 23. sz. (Országvédelem III. Aláírás: 5.) Jún. 10. 24. sz. (Körültekintet. Aláírás: 5. Országvédelem IV. Aláírás: 5.)³

A június 10-i „Tudósítást“ nem számítva, tehát mind Hunfalvi Pál, mind Hunfalvi János 8—8 cikket írt a *Képes Ujság*ba. Nem szárnypróbálgatások már ezek a cikkek: a belpolitika kényes kérdéseiről, a nemzetiségi politikáról, a honvédelemről, a hitelpolitikáról egyaránt tisztult, elavultnak ma sem mondható szempontokat hangoztatnak. A vidéki irodalomról, a kulturális és politikai decentralizációról pedig a június 10-i tudósítás sorai egy még ma is fontos nemzeti probléma magas színvonalú, korai megfogalmazását adják. — Július 1. után több Hunfalvi cikket nem találunk folyóiratunkban. 1848. július 5-én azonban már ott találjuk Hunfalvi Pált a Pesten megnyíló országgyűlésen. A Werfer-féle képes hetilapnak pedig éppen ebben az időben tiltják meg a politikai tartalmú cikkek közlését, mert az új sajtótörvény, az

³ Szinnyei (*Magyar írók*) csak az ápr. 29-én megjelent cikkeket ismeri. Sem Hunfalvi Jánosnál, sem Pálnál nem tünteti fel az álneves cikkeket.

1848: XVIII. t.-c. értelmében a politikai lapoktól megkívánt kauciót a kiadó nem tudta letenni. A lap augusztus 5-én be is jelenti, hogy ezentúl újra politikamentes lesz, mint március előtt.

1848. júliusától kezdve Hunfalvi Pál és János neve ismét feltűnik, de most már az újonnan induló *Kossuth Hírlapja* hasábjain. Hunfalvi Pál publicisztikai munkásságában ettől kezdve nincs szakadás: a Debrecenbe menekült országgyűlés idején ismét új lapban, Jókai „Esti Lap“-jában, de a régi eszmékkel harcol az egyre harciasabbá váló országgyűlés böképartjának egyik vezére. Publicisztikai alkotó munkájának csak a szabadságharc bukása vet véget. Az abszolutizmus enyhülésével újra megkezdett frói munkásságát már teljesen a nyelvtudománynak szenteli.

Dezsenyi Béla.

Kafka Margit kallódó verse és három Dehmel műfordítása.

A Franklin-Társulat kiadásában most jelennek meg Kafka Margit *Összes Versei*. A könyv megjelent versesköteteinek teljes anyagát közli s feldolgozza a költemények szövegváltozatait is. Nyomdai munkálatainak befejezése után került a Társulat birtokába egy huszonegylapnyi Kafka-kézirat. A nagyformájú, egyvonalas iskolai füzetlapokra tintával írt és keltezés nélküli kézirat 1906-ból való s az ugyanez évben megjelent *Kafka Margit Könyve* (Bp., Athenaeum) című verseskötet egyik részlete, huszonegy vers nyomdai kézírata, a nyomda jelzőseivel. A huszonegy versből húsz megjelent a fentemlített kötetben, egy azonban nem, — s a költő későbbi könyveiben sem található. S mert nyomdai jelzősek vannak e vers szövegében is, nyilvánvaló, hogy Kafka Margit a kefelevonat javítása közben rostálta ki az előtte levő anyagból. E közlés követi a kézirat központozásának hanyagságait is:

SZERETTELEK

Szerettelek téged	Meggyászoltalak én
Hajnalhasadáskor, —	Pillangós ruhába
Harmatos hajnalon	Sírattalak minden
Rózsapíruláskor	Hangos kacagásba, —
El is feledtelek	Pénteken pirosba
Első kakasszóra	Szombaton fehérbe, —
Mindennap feledlek, —	Ma is gyászollak tán
Máig is temetlek	Virágvasárnapján
Azóta, azóta	Rózsapíruláskor, talpig feketébe.

E jegyzet írója 1934-ben *Kafka Margit művészeti fejlődése* (Szegedi Fia-talok Művészeti Kollégiumának kiadása, Szeged) címen értekezést jelentetett meg. A könyv bibliográfiájához kiegészítésül közli most Kafka Margit három, irodalmi szempontból kallódó Dehmel-műfordításának adatait. Mindhárom megérdemli, hogy versfordítás-gyűjteményeinek közlés szempontjából számontartsák. A Világ című napilapban jelentek meg 1917-ben: *A munkás dala* (126. sz. 9. l.); *Szegények* (171. sz. 11. l.); *A hárfa* (195. sz. 9. l.).

Radnóti Miklós.